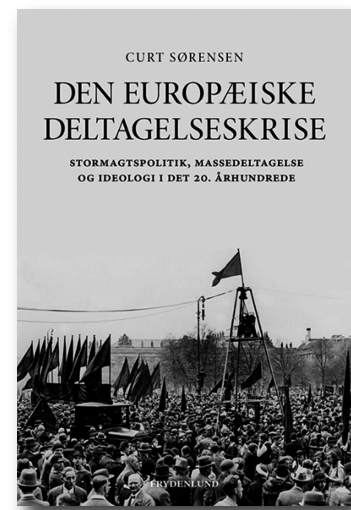

Anmeldelse af Morten Thing

EN MOPPEDRENG TIL POLITISK INTERESSEREDE

Curt Sørensen:
Den europæiske deltagelseskriser. Stormagtspolitik,
massedeltagelse og ideologi i det 20. århundrede,
Frydenlund,
1012 s., 399 kr.

Curt Sørensen, som har været professor ved Institut for Statskundskab i Århus, har skrevet en bog, som vi har manglet. Det er en analytisk bog om Europas udvikling fra nationalismens opståen i 1800-tallet og frem til efter Den anden Verdenskrig. Bogen er velskrevet og ikke svær at læse. Dens måde at være analytisk på består i gengivelser af de mest almindelige teorier inden for et bestemt område og kritik af dem ved hjælp af en alternativ curtsørensens teori. Det gør notesystemet meget omfattende (200 sider) med henvisninger til forskningen indenfor et bestemt område.

Ved Første Verdenskrigs begyndelse i august 1914 var Østrig-Ungarn, Rusland og Det osmanniske Rige tre store multietniske samfund. De afspejlede magtlogikken hos herskerne i det gamle Europa: Det gjaldt for herskere at samle sig så stort et rige som muligt uanset eventuelle modsætninger mellem de folk, som indgik. Et stort rige skabte bl.a. et godt skattegrundlag for herskeren. I 1800-tallet voksede dén nationale ide frem, at en statsorganisation bør modsvares af ét folk. Og et folk var en gruppe mennesker, som delte land, historie og sprog. Efter Første Verdenskrig opstod der ud af de store multikulti-riger en hel række nationalstater. I samme periode opstod tillige et nyt politisk system: massebevægelsen og massedeltagelsen. Udover nationalismen voksede en række nye ideologier frem, som lagde vægt på massernes deltagelse. Nogle af bevægelserne var demokratiske, andre var det ikke.

Arbejderbevægelsen var i sit udspring en demokratisk bevægelse, mens kommunismen ikke var det.

Det er Curt Sørensens pointe, at etableringen af nationalstater ikke gik for sig uden sværdslag. De detroniserede klasser, især godsejerne, gjorde modstand, som fx i Danmark, hvor vi fik et meget indskrænket demokrati i 1848, som blev yderligere indskrænket i 1866, og vi skal helt frem til 1901 før godsejerne indså, at de måtte respektere deres nye politiske position som underordnet bønderne og arbejderne.

Ude i Europa var der langt alvorligere kriser med modstand fra adlen og godsejere, men også med kriser som følge af kampen om stormagtspositioner. Det er disse kriser, som er bogens hovedfokus: Første Verdenskrig, socialismens udvikling, fascismen, den russiske revolution og Stalinrevolutionen, Det Tredje Rige, Anden Verdenskrig. Alle 1900-tallets store krige og kriser analyseres. Men det gør også et kæmpe materiale af teorier om kriserne og krigene. Så ikke alene stifter man bekendtskab med Sørensens egen analyse, men også de tidligere analyser og deres begrundelser. Curt Sørensen er marxist, og han er ikke mindst velbevandret i marxismens historie. Men det er også den ikke-marxistiske tradition, som fremlægges og kritiseres.

Til analysen af kriserne og krigene hører også spotlight på ideologierne. Deres sammenhæng og forståelse fremlægges og igen her det store antal analyser af stalinismen og fascismen. Motoren i dette store historiske kompleks er industriens og kapitalismens gennembrud i

1800-tallet og ikke mindst de steder, hvor der var tale om en forceret, statsunderstøttet udvikling for at gøre et land til et *moderne* land. Moderniteten (og rigdommen) spiller en rolle i næsten alle dele af analysen.

På grund af sin klare opbygning er bogen enormt velegnet til opslagsværk. Den mangler desværre et register, men et opslag kan relativt let lade sig gøre ud fra den meget detaljerede indholdsfortegnelse. Hvis det er fascismen, man vil tjekke op på, kan man finde de afsnit, hvis titler peger på ens interesse, og hvor man kan hente dele af analysens arkitektur. Og vil man videre til teori-

historien, skal man tjekke noterne, som indeholder et kæmpe udvalg af den seriøse historiske og politologiske litteratur om emnet.

I et sidste kapitel opsummerer Curt Sørensen bogens konklusioner og fører analysen frem til EF/EUs udvikling som et forsøg på at knække massepolitikens kode. Så bogen rækker langt ind i vores egen tid. Jeg kan ikke komme i tanke om en bog (og da slet ikke på dansk) som i samme omfang forsøger detaljeret af forstå Europas udvikling i det tyvende århundrede. En mursten af en gave til os.

Anmeldelse af Morten Thing

EN HILSEN TIL JER KAMMERATER

Morten Møller:
De glemtes hær.
Danske frivillige i Den Spanske Borgerkrig,
Gyldendal 2017,
413 s. 299,95 kr.

Da general Francisco Franco den 18. juli 1936 startede et oprør i Spansk Marokko mod den lovligt valgte regering i Madrid, bredte oprøret sig hurtigt til andre dele af den spanske hær i Spanien. Men denne borgerkrig blev hurtigt i og uden for Spanien tolket som et forspil til et meget større opgør, et opgør mellem demokrati og fascisme. Italien og Tyskland stillede sig på Francos side, mens andre lande officielt fulgte *non-interventionspolitikken* og holdt sig udenfor. Det gjorde Sovjet også, men bag facaden støttede man den lovligt valgte regering bl.a. med våben. Nok så spektakulært, så opfordrede den spanske regering frivillige til at komme til Spanien og støtte regeringen i kampen mod regeringens (egen) hær. Der kom frivillige fra hele verden. Ikke mindst kom der mange kommunister. Sovjet og Kommunistisk Internationale opfordrede kommunistpartierne til at organisere hvervningen af spaniensfrivillige.

Det skete også i Danmark, og omkring 500 danske unge mænd rejste til Spanien og 125-150 døde dernede. Til dem skrev forfatteren Martin Jensen sangen *En hil-*

sen til jer kammerater i 1937, hvori han bl.a. skrev: ”Maskingeværernes knitren, det sprog kan alle forstå”. Sangen udtrykte en enorm respekt for de frivillige. Og netop respekten har været den følelse, som omgærdede de frivillige.

I 1952 udsendte spaniensfrivillig Leo Kari bogen *De danske spaniensfrivillige*. Det var især en bog om de frivillige, set ud fra de frivilliges synspunkt. Flere af de frivillige har skrevet om deres tid i Spanien. Leo Kari indsamlede gennem sit liv kilder til de danske frivilliges historie. Dette materiale kunne historikeren Carsten Jørgensen bruge (sammen med selvstændig research) til sin bog *Fra Bjelkes Allé til Barcelona. Danske frivillige i Spanien 1936-39* fra 1986. I 1975 døde Franco og Spanien fandt tilbage til en demokratisk tilværelse. Det betød også, at de spanske arkiver om borgerkrigen blev åbnet for forskning, og forskere, som kunne spansk, dykkede ned i de nye kilder. Det blev til mange nye bøger på hovedsprogene. På dansk udkom i 2001 Kay Lundgreen-Nielsens *Tro eller blændværk? Danmark og*

Den Spanske Borgerkrig 1936-1939 og i 2004 Svend Rybners *Bag Madrids barrikader*. Disse bøger var banebrydende ved deres synsvinkel og ved deres kilder. Men én slags kilder manglede de alle: de russiske kilder. Efter Sovjets sammenbrud i årene efter 1989 blev de russiske arkiver åbnet og mange drog til Moskva og hentede materiale om kommunismens historie og andre aspekter af Sovjets udenrigspolitik. Bl.a. Sovjets og Kominterns indblanding i den spanske borgerkrig. Svend Rybner var den første, som herhjemme brugte dette materiale til en ny fremstilling af borgerkrigen. Jeg tænker her på hans fremragende afsnit ”Fairylønd – Nordic Communism and the Spanish Civil War 1936-1939”, som var et kapitel af samleværket *Red Star in the North. Communism in the Nordic Countries*, som i 2015 udkom i Norge.

Morten Møllers nye bog følger sig ind i denne forskningshistoriske udvikling: Han har kunnet inddrage hele den forskning, som er kommet til verden efter Francos død og efter Sovjets sammenbrud. Det gør hans bog til noget helt særligt. Han er i stand til – ikke mindst takket være det russiske kildemateriale – at afdække den komplicerede rolle, som Sovjet og Komintern spillede i Spanien, en rolle, som den lovligt valgte spanske regering var mere eller mindre udleveret til. For uden den sovjetiske hjælp var regeringen ladt i stikken af demokratiet i Europa og i resten af verden. Og de kommunistiske kommissærer blandt de frivillige og i regeringshæren (hæren, som regeringen opbyggede til at bekæmpe oprørsstyrkerne) havde de bedste muligheder for at føre Sovjets politik i praksis, også i det omfang den ikke tjente Spaniens interesser.

De glemtes hær er imidlertid også en bog, som bidrager med nye sider af de frivilliges liv, som var et resultat af de forskellige former for politik, som bestemte deres kamp. Med udgangspunkt i kilder i Leo Karis arkiv på Det kgl. Bibliotek og de russiske kilder kan Morten Møller sætte fokus på et helt underbetonet område: At de frivillige ofte var imod den politik, som blev ført, og prøvede at gøre modstand. Det kunne være verbalt, men også i form af desertering. Mange forlod ganske enkelt deres kompagni og fandt en vej ud af Spanien. Men det var svært, de frivillige stod i en vanskelig situation. De var, da de blev hvervet i Danmark, blevet lovet, at hvis de ikke brød sig om kampen og dens former, kunne de altid rejse hjem igen. Men det passede ikke! De afleverede deres pas, når de ankom og skulle derfor have et nyt, hvis de hemmeligt ville hjem. Et nyt pas kunne de få på det danske konsulat i Barcelona. Men konsulatet blev udspioneret af den spanske regeringshærs efterret-

ningsvæsen, og mange blev arresteret og ført tilbage til en dom. Den var i flere tilfælde dødsstraf. Men tilsyneladende var også regeringen, dens hær og dens efterretningsvæsen i tvivl om det hensigtsmæssige (for slet ikke at snakke om det lovlige) i at skyde frivillige, som ingen kontrakt havde indgået med Spanien om grænserne for deres deltagelse. Blev de ikke skudt, blev de i mange tilfælde dømt til fængsel – i Spanien naturligvis. Flere deserterede flere gange. Og nogle lykkedes det at komme væk, enten over land til Frankrig eller med et skib fra Barcelona eller andre steder. Beskrivelsen af hele deserteringsspørgsmålet og utilfredsheden blandt de frivillige giver Morten Møllers fremstilling en helt anderledes antiheroisk tone. Han anfægter på ingen måde det heltemodige i mange frivilliges indsats, men samtidig får de gennem deserteringerne også en stemme, en utilfreds stemme, som kun undtagelsesvis er kommet frem.

Morten Møller formulerer problemet således: ”De samtidige kilder bidrager til at sænke soldaterne ned fra den skrøbeligt konstruerede piedestal, hvor de var blevet placeret, og de gør os bedre i stand til at forstå soldaterne som dét, nogle af dem også er: Sultne, trætte, rædselsslagne mænd, som i en blodig krig langsomt, men sikkert er ved at tabe til en overlegen fjende. At beskæftige sig med de mindre heroiske sider af Den Spanske Borgerkrig er ikke det samme som at negligere eller latterliggøre de spaniensfrivilliges indsats. Tværtimod lever respekten for disse mænd og de umådelige omkostninger, deres krigsindsats krævede, nu en gang bedst, hvis den er baseret på en nogenlunde realistisk indsigt i deres tilværelse i Spanien – og ikke på overfladiske idylliseringer og politisk motiverede retoucheringer af fortidens bedrifter.”

Flere af de spaniensfrivillige gik ind i modstandsbevægelsen og mange blev indfanget af dansk politi, efter DKP blev et illegalt parti den 22. juni 1941, og interneret i Horserød. Og selvom det lykkedes en del at flygte den 29. august 1943, blev 65 spaniensfrivillige sammen med kommunisterne sendt til koncentrationslejren Stutthof. Mange af dem havde efter krigen som modstandsfolkene svært ved at leve med deres krigserfaringer, nogle begik selvmord.

Den 1. november 1986, i halvtredsåret for begyndelsen af borgerkrigen, fik de frivillige deres eget monument i Churchillparken bag Frihedsmuseet. Det var skabt af Per Ulrich, som selv havde været i kz-lejr. Morten Møllers bog er også et monument over de frivilliges indsats og som granitmonumentet ved Frihedsmuseet solidt og af varig værdi.